

ШАХОВСКИ СЕКУНДАНТИ И ТРЕНЕРИ

Како би се што прецизније одредили термини *секунданта* и *тренера* у шаху, као и њихова улога и непосредна задужења, неопходно је сагледати како се кроз историју развијала њихова улога.

Једно од најпоузданијих референтних дела енциклопедијског карактера (када је шах у питању) свакако је *The Oxford Companion to Chess*. Ово капитално дело *секунданта* одређује као „*играчевог пратиоца на мечу или турниру*“. Сама реч води порекло од латинске речи *secundare* – *згодно, повољно уредити*, али и *secundus* – *други*, чиме се заправо упућује на то да је секундант био веома значајан, скоро као неки *alter ego*, то јест *друго ја*.

Ако пратимо секунданте кроз историју, прво значајније присуство запажамо током меча за титулу светског првака између Ласкера и Тараша, тачно пре 100 година (1908. године), када су Алапин и Волф асистирали у припремама које су обухватале анализу отварања, то јест почетне фазе шаховске игре. Још једанпут ћемо цитирати *The Oxford Companion to Chess*, који наводи да су „од средине XX века секунданти асистирали и приликом анализе прекинутих партија, а понекад су и вршили улогу *тренера*“. Штавише, „неким играчима су помагали и читави тимови секунданата, што је постало нормално када су у питању светска првенства“.

Припремајући се за меч за против Аљехина за титулу светског првака, Макс Еве је 1935. године ангажовао бечког мајстора Бекера као сарадника. Аустријски шахиста је у то време радио као уредник једног од најпрестижнијих шаховских часописа *Wiener Schachzeitung* и био је један од најбољих познавалаца теорије шаховских отварања свога времена. Знало се да редовно бележи готово све доступне шаховске партије и да располаже великом картотеком, што је у то време представљало врхунац систематизације података. Евеу је у раду помагао и велемајстор Елисказес, тако да можемо да говоримо о вероватно првом тиму сарадника ван Совјетског Савеза, пошто се располаже са веома мало поузданих информација о њиховом раду из тог периода.

У Југославији су се после II светског рата почела примењивати светска искуства о шаховским припремама када је у питању рад националне репрезентације, пре свега пред одлазак на шаховске олимпијаде. Уведена је картотека и све доступне партије са међународних и најзначајнијих домаћих такмичења су се преписивале и заводиле у три примерка: први примерак ишао је у картотеку отварања, док су друга два ишла у засебну картотеку за сваког од играча (оне су додатно дељене на партије играње белим, односно црним фигурама). Такве картотеке су похрањиване у дрвене кутије, које су се носиле на припреме и такмичења на којима је наступала репрезентација. У раду су у разним фазама волонтерски или хонорарно били ангажовани многи шахисти, што је добило додатну димензију оснивањем *Центра за унапређивање шаха* у Београду у првој половини шездесетих година прошлог века. Тада је у Шаховском савезу Југославије по први пут установљен статус тренера, који је

примљен у стални радни однос. Ова институција је касније прерасла у водећу светску издавачку кућу *Шаховски информатор*.

Картони играча су се користили како би се упознао њихов *репертоар*, то јест навике приликом избора отварања и варијаната које најчешће примењују у турнирској пракси. Картотека отварања била је од огромног значаја за праћења актуелних токова у овој фази игре: на основу ње се градила *теорија отварања*, а затим и тражили и нови путеви и побољшања постојећих варијаната, као и могућности да се изненади противник и стекне значајно преимућство у партији од самог почетка.

Још једна од веома значајних улога секунданата односила се на њихову помоћ приликом анализе прекинутих партија. Све до 1996. године, када су измењена правила и укинута могућност прекида, на свим важнијим такмичењима се после четрдесетог потеза партија прекидала и настављала следећег дана, или у за то посебно одређеном термину. Број таквих партија је био прилично велики, тако да је све ово представљало додатно оптерећење за играче. *Од тридесетих година прошлог века дозвољена је помоћ секунданата током прекида*, тако да су они могли да детаљно анализирају прекинуту позицију, а затим да своје закључке саопште играчу, који је на тај начин добијао драгоцену време за одмор, али и низ свежих и квалитетних идеја. Наши и совјетски тимови су били посебно цењени по свом доприносу у овој области и често су се на тај начин преокретале партије и добијали драгоцену поени у борби за висок пласман.

The Oxford Companion to Chess каже да су „трениери нова појава на шаховској сцени“, мада је и сада уобичајена пракса да играча који наступа на значајном такмичењу прати *секундант*, који ће помагати током припрема за сваку партију. Међутим, у некадашњем СССР-у су играчи за које се сматрало да су потенцијални кандидати за титулу светског првака добијали сталне тренере, чије су дужности превазилазиле играње тренинг-партија и анализирање отварања. То је ишло до таквих детаља да је нпр. велемајстор Рагозин, у склопу припрема Ботвиника за меч против Таља, непрестано пушио, како би симулирао атмосферу у којој ће се одиграти партија током меча за титулу светског првака (тада је пушење било дозвољено за време партије, а Михаил Таљ је био страствен пушач).

Већ на основу досадашњих разматрања постаје јасно да постоје значајне блискости у погледу улоге секунданата и тренера, као и да је потоња функција заправо током времена израсла из претходне. *The Oxford Companion to Chess* покушава да разграничи ова два појма тиме што наводи да се „*секундант именује од такмичења до такмичења, како би установио слабости противника, док је тренер сталан и бави се слабостима самог играча*“. Оваква дефиниција је непотпуна, пошто је потребно назначити да се улога секунданата и тренера заправо преклапа током самог такмичења. Савремени трендови упућују на то да се играч и секундант/тренер за такмичење (и током њега) припремају за противнике и проучавају њихов репертоар, али и проучавају репертоар самог

играча и на основу података у рачунарским базама покушавају да установе какву ће слику о њему стећи противници. Пошто је њихов увид у сопствене могућности значајно бољи од оног који могу стећи противници, тиме се отварају додатне могућности које понекад могу бити од пресудног значаја.

У троделном интервјуу који је поводом објаве свог повлачења са међународне такмичарске сцене Гари Каспаров дао новинару са водећег светског шаховског сајта www.chessbase.com (ChessBase, 5. април 2005.), део разговора посвећен је изузетном значају отварања у савременој шаховској пракси. Кроз сведочење играча који је највише допринео усавршавању и популаризацији древне игре јасно се види колико је пажње посвећивао припремама, током којих је његов штаб непрекидно брусио варијанте, које ће кроз касније наступе овог великана доприносити његовом легендарном статусу. Тринаести шампион света прецизно анализира садашње стање, при чему посебну пажњу посвећује утицају рачунара: страховит пораст играчке снаге модула за анализу, као и доступност огромних база података, омогућавају прављење гигантских корака и свакодневно померање граница нашег познавања шаха. Наравно, најосетливији помак присутан је баш у почетном стадијуму игре, тако да Каспаров процењује да је значај отварања у односу на средишњицу и завршницу нарастао до удела који се креће чак и до деведесет процената (то се посебно односи на врхунски шах), па се сходно томе почетној фази игре посвећује изузетна пажња и највећи део времена током припрема, што упућује и на велики значај квалитетног доприноса секунданата.

Специфичност шаха се огледа и у томе да је такмичарски век значајно дужи него у већини других спортова, тако да врхунски такмичари могу да се надмећу током неколико деценија. То доводи до ситуација у којима су секунданци (а нешто ређе тренери) некада и значајно млађи од играча којима се посвећују (чувен је пример Сергеја Карјакина, који је, иако још у узрасту за основну школу, по основу свог изванредног познавања шаховске теорије отварања, био члан стручног штаба тадашњег светског шампиона ФИДЕ Руслана Пономарјова), али их то не омета да пруже адекватну помоћ.

Није једноставно направити аналогije са другим спортовима, али је чињеница да је информатичка ера драстично утицала на промену трендова и да се не могу истом мером вредновати доприноси секунданата/тренера из ранијих периода и савремених помагача, који у свом раду могу рачунати на значајну помоћ рачунара, модула за анализу и база података од три и више милиона шаховских партија. Са једне стране, то представља значајну олакшицу, док са друге стране подразумева да тренери морају да прате савремене трендове и буду оспособљени за рад са савременим специјализованим шаховским софтвером, како би могли да извуку максимум из расположивих ресурса. На основу свега наведеног, јасно је да су улоге секунданата, а пре свега тренера, у шаху веома значајне, као и да су секунданци до 1996. године вршили и додатну улогу у односу на своју примарну функцију, пошто су често могли да дају битан допринос приликом анализе прекинутих партија, што у данашње време није више могуће.

ЗАКЉУЧАК

Разлика између некадашњег секунданта и данашњег тренера је, пре свега, *терминолошка*, пошто је употреба назива тренер у шаху релативно новијег датума.

При данашњем стању шаховске игре, када у дужим временским периодима, захваљујући развоју информатике и интернета као медијума, тренажни процес шахисте траје током једног или више такмичарских циклуса, *улога тренера је добила додатну димензију*. Међутим, то не значи да су престале потребе и за класичним квалитетним секундантом, наравно у новим околностима.

На одређеном нивоу развоја шаховске игре дужности тадашњег секунданта су практично биле све оно што би морао да ради и један тренер: учешће у припремама непосредно пре такмичења, индивидуалним припремама за време такмичења, уз посебну помоћ при анализирању прекинутих партија.

Данашња улога тренера иде и даље од тога, пошто тренер не учествује само у припремама за неко такмичење (односно прати играча током турнира или меча), већ и *руководи припремама* (или делом припрема, у случају да је реч о једном од помоћних тренера) *током једног или више такмичарских или тренажних циклуса*. У складу са дефиницијом коју даје *The Oxford Companion to Chess*, тренер се максимално посвећује играчу и заједно са њим усавршава његова знања у свим фазама игре (отварање, средишњица и завршница), организује тренинг-партије (слободне или тематске), формира здраве играчеве навике, учествује у васпитавању његовог карактера, бруси способност играча да даје максимум у ситуацијама када под великим стресом мора да доноси серију квалитетних одлука из потеза у потез у условима озбиљног временског ограничења, води рачуна о физичкој кондицији, психолошкој стабилности и радним навикама свог пулена, прати његов напредак, сугерише сарадњу са експертима из појединих области, итд. У савременим условима сразмерно мали број играча (односно тимова или репрезентација) може да рачуна на услуге *сталних тренера*, па тиме њихова улога добија на додатном значају.